

Esterházy-fortélyos

Karinthy Frigyes mesélte egyszer a kévéházi asztalnál: „Almomban két macska voltam és játszottam egymással”. Az egész kísértetiesen emlékeztet egy magyar író művére. A fiatal, a család grófi ágából származó literátus is játszik „egymással”, játszva írja művét, aztán más-más összefüggésbe rakva új formákat, új műfajt teremt magának — ismét csak játékosan.

Az irodalomra szűk esztendők járnak. Olvasni nem divat, sőt titkolnivaló betegség, mint a felnőttek bárányhimlő. Ma már ehhez lenne megállapítani hogy a kiadók díktálták-e a rövidített formákat, vagy a túrléptelen olvasók? A kegyregény erőszakol; klasszikusok, az egytizedére csökkentett ifjúsági, stb. kiadások korábban perverzitásnak számítottak a Háború és Béke, Thibault, vagy a Bulogh család olvasása, ahol még János meglátja Julcsát, a szagosbükköny mellett, már az is 50 oldal...

Nos, Esterházy Péter mindezzel nem törődik. Ő író, és ezt minden játékosága mellett is komolyan veszi. Nem nyilatkozik, nem tárja fel a lelkét a szünetlenül jótájtékozott beszélgető partnere előtt, találkozóira sem jár, „csak” ír. Korábbi művei — már akkor is sejtethetően — részei voltak a 6 év alatt, 1978—84-ig írott, a könyvhözre megjelent 724 oldalas művének.

A „Bevezetés a szövegirodalomba” a Magvető vállalkozása. Tömegsiker aligha lesz belőle. Sztár-riporter kötetek, novellás csevelyek, regénytörpék időszakában szeretni kell az irodalmat ahhoz, hogy a vaskos kötetet valaki végigolvassa.

Könyvében az első elemény a maga teremtette tipográfia: utalások a kurzív, a garamond, az italics betűformák változatai, az ismétlődő, de más-más jelentést hordozó lapszéli ábrák, „olvasói” reflexiók, citátumok.

A „Bevezetés” a szakzsargonban a legalapvetőbb, a legfontosabbnak tartott tudásanyag előkészítését szolgálja. Esterházy műve maga a bevezetés és a „tananyag” egyszerre, egy azonos szereplővel készült re-

gényfolyamban megtestesülő regény-tankönyv és tankönyv-regény, ahol a bevallott cél a tanítás. Az önmagáról szinte sohasem beszélő író itt mondja el az 1848-as szabadságharc bukása után kivégzett öse történetét, édesanyja Beauvoir tollához mérhető pusztulását is. A francia író nő éppoly áltárgyilagossággal szenvedte végig az anya haldoklását, mint a könnyeit gondosan titkoló Esterházy. Nincs „könnyű halál”, csak az iszonyat fokozatait lehet megrajzolni. Az írónak ez „feladat” is, egyszer a valóság döbbenetében, egyszer már regénytemává stílizálva olvashatjuk, mintegy a kedvenc problémák tükrében.

Nehéz érzékelné a regény egészséggazdaságát: elbeszélések a hadikórházirol, filmfantázia, napló-imitáció, tankönyv-karikatúra, dolgozat, modern mese levélben, lematőredékek, ünnepi beszéd, — de ahogy a hallgatóság agyában visszhangzik (vagyis vegyülve az egyéni gondolataival), helységnévtár, újságzsargon, slágerszövegek, viccepletykák.

Ez még csak az első rész. Dúsítva az író reflexióival a saját művéhez: útbaigazítások az olvasónak, jelzések saját magának; mint amikor valaki a piszkosozat is beieleményá a dolgozabá.

Az irodalmi villanófény-jelenetek után a szépirodalom néhány alapműfaját veszi szemügyre. A mesét, képregényt, a regényt, teljesen modern témaválasztásban és stílusban; operalibrét, ahol az idézetekből álló szöveg mellett a szereplők magánéletét is eljátszák a színpadon (ez a Daisy) kabarészerű rádióműsort, elbeszélést (Ágnes), naplót (A fogadós naplója). Emlékiratot (Kis magyar pornográfia) emlékkönyvszöveget (Anekdot II.); Örkeny-egypercéseket Esterházyan; esztétikai elmevillogást (Ütmutató).

Egy megvalósított filmforgatókönyv után (Idő van) a Fuharosok, a regénybravúr következik. Teljes cselekmény, időjáték, 10 oldalon (!) és a hasonló művek hűsbavagóan ismerős ürtéme: a Giccsőredék, a romantikus erőltetett sze-

relmi románc, a sztori és paródiája. Ki a pót Courts-Mahler olvassa ki belőle, ki a gyilkos paródiát.

Az író számára a nyelv új, teljesen ismeretlen, leigázni, meghódítani való terület. Ezt mutatja az, hogy bármilyen elkoptatott szóra úgy néz, mint a szerelmes vőlegény a menyasszonyára; újszerű összefüggéseket csillogtat meg, a közhelyeket kifordítja, a kövülettét új frázisokat is elevenné tudja tenni az iróniával. A nyelv minden rétege nyersanyag a számára, a Szerb Antal-i mondat éppúgy, mint a slágertöredék, amelyet nehéz lenne olyan író mondani, akit ne idézne, vagy ne ismerne.

Az író ellen- és rokonszenvei is kitűnnek az irodalomtudomány fedezékéi mögül. A világról nincs túl jó véleménye, de kibírhatalatlanul nyomasztónak csaka gyermekkorában átél Rákosi-korszakot ábrázolja, korabeli történetek, nyomdát kapott viccek tükrében. Érezetfőn szereti a stílusművész Kosztolányit és Csáth Gézát, a többieket ismeri.

Olvasóját viszont tiszteli. Bizik benne, hogy hatalmas művét többször is olvassa, és átveszi a meggyőződést, hogy az irodalom (a művészetek) nélkül lehet ugyan élni, csak nem érdemes...

ROZSNYAI JENŐ

Vasarely képei városunkban

Az egyetem központi épületének Aulájában augusztus 4-ig volt megtekinthető a Csepel-gyűjteményből készült kiállítás. Victor Vasarely, a magyarnak született, 1930-ban Párizsban letelepedett festőművész lendületes életkedvet és fegyelmelt, analízáló gondolkodást sugárzó képei számos érdeklődőt vonzottak az egyetemre. Az op art felnevelő atyja, a kinetizmus mestere csodálatos alkotásaival Szegeden is ámulatba ejtette a kiállítás látogatóit.

Köpeczi Béla: A francia felvilágosodás

„elveim egyedüli bírálója az ész és a tapasztalat”

(Helvetius)

Nem teljesen egyedülálló, de nem is tipikus, hogy egy ország művelődésügyét (ide értve az oktatásügyet is) nemzetközi hírű és tekintélyű tudós irányítsa.

Tucatnyi műve bizonyítja, hogy a tudomány művelése egyfajta (jó értelemben vett) szenvedély, melynek az idő és energia szűke sem szabhat teljesen határt, hiszen csillapíthatatlan belső kényszer űzi a kutatót szakadatlan.

Igy születhetett meg nyilván Köpeczi Béla könyvhözre hozzáférhetővé tett monográfiája, a francia felvilágosodásról és annak kulturális vívmányairól, mi több, a háttérben meghatározó módon meghúzott társadalmi, morális sajátosságokról.

Bár a francia felvilágosodás nem minden előzmény nélküli, hiszen már korábban a brit megújulás igénye elindította e folyamatot. Kétségkívül mégis ennek a talán leginkább színes és szövevényes kultúr-történeti időszaknak a fémjelzőjévé váit éppen a francia.

Köpeczi Béla munkája több vonatkozásban is újszerű, túl a benne fellelhető elemyszerű aprólékoságon, amely az olvasó elméjét — még ha maga laikus is — a legkevésbé sem fekszi meg.

Nem túlzó, enciklopedikus, jó értelemben veit és magas szintű tankönyvi jellegű tulajdonítói, e monográfiának, hiszen műveitől olyan segéd-, illetve kiegészítő mellékleteket is tartalmaz, amelyek magában a történeti korban és az azt feldolgozó művek sorában egyaránt segítik az eligazodást. Nevezetesen rendelkezik címtárral, év-, sőt időrendi eseménymutatóval is a legjobb felhasználhatóság érdekében. Nem mellékes az sem, hogy a kötetet több mint 100 szép fényképes illusztráció teszi színesebbé, tartalmilag is gazdagabbá.

A mű eredeti érdeménél maradván az újszerűséget példázák egybeek mellett azok

a részek is, amelyeket a kor egyik híres, vagy talán inkább hírhedtként emlegetett alakját mutatják be. Sade márki műveinek tartalmával és stílusával talán nem is véletlenül váltotta ki különböző korok olvasóinak és kritikusainak ellenszenvét, jóllehet kitorólhetetlen személységeként maradt fenn ennek az időszaknak.

A Justine ou les mathésus de la vertu (melyet Justine avagy az erény csapásai címen ismerkedünk meg) minden támadható vonása ellenére különös és elgondolkodtató mű. A márkí személyét Babits Mihály Az európai irodalom története című könyvében ekképp jellemezte: „Marquis de Sade a bűn és a kegyetlenség apostola. Könyveit az ember szellem legvégletebb dokkumentumaihoz tartoznak.”

A „fekete regény” első és tudtommal máig is utolsó magyar nyelvű fordítása Bogdár Aladártól származik, és ma már szinte hozzáférhetetlen ritkaságnak számít. Aligha Sade az, aki a francia felvilágosodás kulcsfigurája, igaz másokról a „Nagy” Voltaire-ról, Saint-Justról illetve „A forradalom szelleme és Franciaország alkotmánya” c. munkájáról az utókor talán többet tud, alaposabban, ha nem is teljesen kimerítően tájékozott, hogy Montesquieu-ról és a ma is sokat emlegetett „Törvények szelleme” című művéről vagy Helvétiusról, Diderótról, Rousseauról és az Enciklopédiáról már ne is beszéljenek.

Nem kevés kortörténeti érdekesség, mondhatjuk igazi csemege került még a monográfiába a tények esetleges szárazságát feloldandó, Öltözködési, életmódbeli különösségek, az emberiségben a leggyorsulóval minden korban jellemző gyarlóságok színesítik a korpéket.

Igy kerekedett teljessé Köpeczi Béla feldolgozása, valóban újszerűen, meglehetősen érdeklődők számára.

Egy kérdés a könyv aján-

lása kapcsán azonban mostoskál bennem elfojthatatlanul.

Kijár-e a gyors megjelenítés más fontos munkáknak is — merthogy az előző ez év februárjában és nem hamarabb íródott — biztosítva számunkra is az időszűséget, vagy csak a prominens közéleti személynek kijáró gesztus tette már májusban hozzáférhetővé e nagyszerű és tiszteletreméltó munkát?

HAMPEL TAMÁS

Szent-Györgyi Albert Szegeden

A Szegedi Ünnepi Hetek keretében július 2—5. között az MTA Biológiai Központ előcsarnokában, majd az Alkotmány Ünnepig az egyetem központi épületének első emeletén volt megtekinthető az a kiállítás, mely a nagy vitaminkutató szegedi éveit mutatta be. A tizenöt esztendő dokumentumait tizenkét táblán helyezték el a kiállítás szakavatott rendezői.

Megelevenedtek a gyermekeik, a fiatal kutató, a sikeres tanár és tudós, a dékán, a Nobel-díjas mester, a rector magnificus esztendei. Látjuk, a korcsolyázó, teniszező, vitorlázó és motorozó tudóst, a művészetpártoló embert. „Az igazi kutatás valójában művészi tevékenység” — mondta egyszer. Sikeres, elismert tudós: itt hon is tudásához illő tisztelet járt neki. Így lett a bölcsészeti disz-doktora, városunk díszpolgára, az orvosegyetem díszdoktora. Üzenete a maiaknak: „A kutatóknak a kutatás nem a legfontosabb, de az egyetlen fontos dolog.”

„Veszélyes a szabadságban élni, de nem lehet a szabadságban nem élni”

Beszélgetés dr. Kovács Andrásal

Dr. Kovács András a Tanárképző Főiskola irodalomtudományi tanszékén oktat. Gondolatban többféle változatát is elkészítettem ennek az írásnak, nem sikerült azonban sem egyik sem másik.

— Tervezni nem szabad — mondta a tanár úr —, újabban erősen úgy vélem. Az ember sok esetben gyenge végrehajtója saját terveinek. Változnak a körülmények, s a terv nem: ez a terv kudarca. Egy példa erre máris: bemegy az ember egy órára, tudván tudva, ez az óra jó lesz. Ő felkészült, az anyag szívügye. A hallgatóság tárva-nyitva, a kontaktus él és feszes, az alapok megvannak, ebből csak jó óra lehet. De nem lesz. Megy minden egy ideig, aztán egyszer csak elakad a gépely, csikorog mi csikoroghat, a szerkezet leáll. Kész. Konyec film. Az óra adminisztrálható: kérdések, válaszok, a válasz rá megérkezik. Dicséret, s marasztalás el: mindez érdemjegyek formájában a papírosra kivétel. Pereg a pergendő, az idő jelen, múlt, majd pedig múlt. Jövő is volt egyszer. Sima úgy, de elromlott az óra, mitől? Magától. Romantiko — idealista dolog a tervezés, kikiktatandó tehát. Receptek, azok nincsenek.

— En mostanában pedig

ilyen recepteket keresek. Elveket, melyek általánosak.

— Nekem is volt ilyen korszakom, tizenhat-huszonöt éves koromban, nagyjából. Szép korszak volt, a recepteket nem találtam. Életelvet sokat és sokfélet ismertem meg azóta, és kiderült: elrontani csak a rossz elveket nem lehet. Viszont egy elvet sokféleképpen is el lehet rontani. Kiszámolni a dolgokat, ilyen nincs. A dolgok kiszámítása a lehetségesnek ellenkezője. Néha előadja magát egy téma valamely órában, ilyenkor aztán forr ott a levegő, képletek avulnak, s rendeződnek újra.

Föl kell ismerni, hogy egy szöveg sokféleképpen értelmezhető, hihetőleg azért, mert leírt manifestációja csak lehetőség, mit az olvasó bont ki. Olyan ez, akár a szeretet: konkrétizációjában számtalan, és egy a hatásában.

— Egy író, ki szerintem élő klasszikus, ezt írta: „a tét emelkedett. Aki járja a hágsót a huzatos létben, nyeresége lesz, ha jobbával kapaszkodva baljában másokat emelni marad erő, hát-ha pedig semmit sem taszít lejjebb”

— A nyereséget én észre sem veszem. Merő kiindulás az egész, jól sikerült percekért. Vannak jó óráim, engem azonban inkább azok

foglalkoztatnak, melyek jól nem sikerültek. Kiküszöbölésükre lehetséges módszer: a szeretet, mi kapocs lehet akkor, ha az intellektuális összekötő berozsdáll. Biznunk kell, mert másként nem lehet.

— Tanár úr az óráira tereli a szót, kis híján minduntalan. Pedig tudományos munkássága külföldön is elismert.

— Nemrég kaptam egy szerződést az Akadémia Irodalomtudományi Intézete bizottságától. A téma: a poétikai jelenségek, verstani sajátosságok a húszas évek Nyugatában. Ezen belül Füst Milán.

— És a másik? — Van egy félig kész Kosztolányi-tanulmányom.

— A harmadik? — Sinka István. Ez kandidátusi disszertációmám része, könyv terjedelemben fog megjelenni; a másik kettő tanulmányok megmarad. A végeredmény, persze, lehetséges, hogy egészen más lesz. Akár a szemáriumokon, melyekre visszatérni az alkalmat felhasználom.

— Mikor „megy” igazán egy óra?

— Ha nem én irányítom, meg az akadémiai irodalomtörténet. A lényeges az adott helyzet mindig, a pillanatnyi aktualitás. Ez igen nehéz. Könnyebb ennél sok-

kal az órát „levezetni”, kikapálni, és jelteni a jelentendőköt. Az irodalom az élet egyik lehetséges formája, óráim tehát „élesben” folynak. Sok hallgató meg is sértődik ilyenkor, oka van is rá, komoly véleményük egyaránt a „lelkük mélyéről sarjadzott”, s mégis: az egyik jó, a másik nem jó. Hogyan lehetséges ez? „Az igazság kiforogja magát” (idéve: a magyar közmondásokból). A szeretet itt kell csak igazán, egyáltalán egymás elviseléséhez is. Veszélyes létforma ez, nem adminisztrálható. Az igazság nem örök, hanem változó.

Veszélyes a szabadságban élni, de nem lehet a szabadságban nem élni.

— Nem arról jut eszembe: tanár úr hosszabb időt tölt vendégoktatóként a Szovjetunióban.

— Onnan indult ki az egész, hogy nincsen jó nyelvértékem, de oroszul és franciául tudok valamit. Tanulmányoztam az orosz és francia irodalomelméletet, s egyszer csak, mint a mesében, találtam az egy papírt az asztalon: az MM hirdetései oroszul tudó felsőoktatási oktatók számára, jelentkezési lehetőség vendégoktatóknak a Leningrádi Alami Egyetemre (LGU). Elolvastam, nem jelentett semmit. Másnap is elolvastam, akkor már jelentett, s egyéb

terveimtől függetlenül (ami megint csak azt bizonyítja, hogy tervezni nem szabad) jelentkeztem.

Ez év márciusában indultam, tizenhetedikén. (Kicsit aggódtam „igy” hagyni a tanszéket, de Dobcsányi tanár úrral végül is megbeszéltek a dolgot.)

— Mondjon néhány szót az ottani egyetemről!

— Egyszakos a képzés, és ötéves. Elégé komoly tehát ahhoz képest, hogy itt, a főiskolán egy magyar—orosz szakos diák „mintegy” négy diplomát szerez, négy éven belül. A finnugor filológiai tanszéken finn és magyar rész létezik; a finn jobb: több a tanár, több hallgatót vesznek föl. Irodalmat tanítok, de szeptembertől kezdve nyelvet is kell tanítanom heti pár órában.

— Tanárként „megélt” tapasztalatait?

— Kellett néhány hét, mire a hallgatók megszokták, illik fölcsólni a saját órájukon. Az is nehézséget okoz, hogy én magyar kiejtéssel beszélem a magyar nyelvet, nem pedig orosz kiejtéssel. Előadódott olyan eset is, hogy egy szó nem jutott eszembe oroszul, viszont egy hallgató tudott franciául. Megbeszéltek vele, amit kellett, lefordítottuk satöbbi, s ment az óra tovább.

— Hogyan fogadták az ottani oktatók?

— Sok ember kimondottan segítőkész a tanszéken. Különösen szakvezetőm, Dubrovina professzornő, a jónéví finnugor nyelvész segített sokat, s L. G. Vinogradov, a nemzetközi ügyekkel foglalkozó helyettes rektor.

— Anyagi lét? — Némileg nagyobb lakásra számítottam. Öten élünk egy lakásban (ezt „blokk”-nak nevezik), s jóllehet kétszobásnak tartják, azért csak másfél szobás. Konyha nincs.

— Viszont van fürdőszoba.

— Sőt egy előszoba is van, ezért ajánlják, hogy annak a sarkát kell konyhaként használni. Van egy vízcsap is a falában, ami több szempontból is előnyös.

— Eredményesnek tartja leningrádi tartózkodását?

— Ha nem lenne az, nem maradtam volna kinn. A harmadévekkel már megbeszéltek, mi minden lesz osztól a spekkollon. Úgy érzem, várnak. Emlékszem néhány ragyogóan sikerült órára: Kosztolányit olvastuk, a hallgatók kérésére. Az ilyen órák után érzi az ember, hogy érdemes volt reggel felkelni. Időnként ugyanis — gondolom, ez köztudomású — egyáltalán nem érdemes.

— Csakhogy mire ez kiderül, addigra már este van. F. CS.